

TÁRSADALMI RÉTEGZŐDÉS ÉS A SZERELEM KÜZDELME GEORGES BIZET OPERÁIBAN

A témaválasztás indoklása: Idén – 2025-ben – volt a szerző hirtelen halálának 150. évfordulója. Továbbá felkeltette az érdeklődésünket, hogy a gyakorlatilag „egy operaszerzős” – Carmen – alkotónak, milyen operái vannak még. Tájékozódásunk nem okozott csalódást. Ráadásul az operáiban feldolgozott szerelmi történetekben is felfedezhetők társadalmi, kulturális, nemzetiségi különbségekkel terhelt helyzetek, amelyek a szerző életrajzával párhuzamba hozhatók.

Élete

1838. 10. 25. megszületik Alexandre César Léopold néven. A Georges nevet 1840.03.16.-i keresztelésekor kapta. Apja Adolphe Armand Bizet parókakészítő, később énekmester. Anyja, Aimée Delsarte értelmiségi családból származott, szépen zongorázott. Anyja egyik fivére Francois Alexandre Delsarte énekmester és kóruskarnagy. Énekiskolát is szerkesztett. Másik fivére, Camille Delsarte a Reims-i színház tenoristája volt. Szülei 1837-ben házasodtak össze a Desarte család tiltakozása ellenére. A tiltakozás oka a két család közti nagy társadalmi különbség. (Lásd emlegetett életrajzi párhuzam.) 10 éves korától a párizsi Conservatoire diákja volt. Zongoratanára: Antoine Francois Marmontel (1816-1898), zeneszerzés tanárai: Pierre-Joseph Zimmermann (1785-1853), Charles Gounod (1818-1893), J.F. Halévy (1799-1862).

Első jelentős műve a C-dúr szimfónia (1855). 1857-ben többszöri próbálkozás után elnyerte a Római díjat, 1860 nyarán tér vissza Rómából. Összel váratlanul, 45 évesen meghal az édesanyja. Szabadúszó művészként próbálta eltartani magát.

Halévy 1862-ben hunyt el. Özvegye Bizet-t kérte fel utolsó operájának (Noé) befejezésére. Ez végül 1869-ben teljesült, bemutatója Karlsruhe-ban volt.

1869. május 31-én házasságot kötött Geneviève Halévyvel, egykori meszerének lányával.

1870: a francia-porosz háború idején a Nemzeti Gárda önkéntese. A Párizsi közművek idején vidékre menekül, majd utána visszatér Párizsba.

1875 június 3-án hunyt el betegeskedés után, reumás szívrohamban.

Művei:

- Az arles-i lány (L'arlésienne, 1872) kísérő zene
- Haza-nyitány (1874)
- Dalok
- Zongoraművek
- Zenekari művek (Kis nyitány 1871, Gyászzene 1868, stb)
- Hét opera

Operái:

A csodadoktor – Le docteur miracle

(1856-1857; bemutató Párizs, 1857) Szöveg: Léon Battu és Ludovic Halévy; egyfelvonásos vígopera. Szereplők: Padova polgármestere (br), Véronique, a felesége (msz), Lauretta, a lányuk (sz), Silvio, kapitány(tn)

Jelenetei: Katonás nyitány; A „Csodadoktor” szerenád ad a Polgármester ablaka alatt; Anya és lánya vitája a katonatiszt (Silvio) udvarlásáról (az anya ellenzi, mivel a katonatisztet hivatalból ide-oda helyezik.); A polgármester apa Bellino patikusnak ígerte lányát; Az udvarló csodadoktorként, majd inasként próbál a lány közelébe férkőzni; Visszatér az anya és az új inas, tortával (kvartett); Betoppan az anya egy levéllel, amely azt igazolja, hogy megmérgezték reggel a polgármestert; A polgármester gyorsan hívja a „Csodadoktor”; A csodadoktor az ellenmérég áraként Lauretta kezét kéri; Győz a „csodadoktor” → Happy end.

Don Procopio (1858-1859)

Vígopera két felvonásban; szöveg: Carlo Cambiaggio; bemutató 1906. Monte Carlo

Szereplők: Don Andronico (bsz); Donna Eufemia, a neje (msz), Bettina, a gyámleányuk (ksz), Ernesto, a fiúk (br), Don Procopio gazdag, öreg kérő (buffbsz), Odoardo, katonatiszt (tn)

Jelenetei:

I. felvonás: nyitókórus vázolja a helyzetet: fiatal lányt akarnak anyagi érdekből öreg kérőhöz adni; A nevelőapa – Andronico – akarja gyámleányát – Bettinát – Don Procopio-hoz adni; Ellenzik: Eufemia (feleség), Ernesto (fivér), és Odoardo (katonatiszt udvarló); Bettina szerelmes áriája: várja szerelmét, Odoardot; Terv: el kell hitetni Don Procopioval, hogy a hozomány nem jelentős.

II. felvonás: Bettina támadásba lendül, házasságra és a Procopio vagyona nyújtotta lehetőségekre jelzi elszánt vágyakozását az öreg kérőnek; Procopio kiábrándul és elmenekül; Bettina és Odoardo szerelmes duettje; Záró együttes → happy end.

A gyöngyhalászok – Les pêcheurs de perles (1862-1865)

Premier 1863, Párizs; szöveg: Jules Barbier és Eugène Cormon.

Szereplők: Nadir (vadász, ten.); Zurga (gyöngyhalász, br.); Nurabad (a falu főpapja, bs.); Leila (papnő, sz.), három felvonás.

Jelenetei:

I. felvonás: Ceylon szigetén a gyöngyhalászok Zurgát királyukká választják; Nadir, Zurga régi barátja hosszú idő után visszatér a szigetre; Zurga és Nadir duettben felidézik a közös szerelem napját; Titokzatos papnő, Leila érkezik, aki a halászat sikeréért imádkozik minden évben; Nadir felismeri egykori, közös szerelmüket a lányban, erről románcában vall.

II. felvonás: Leila cavatinájában elmeséli Nurabad főpapnak, hogyan mentett meg egy üldözöttet fiatalon, akitől egy nyakláncot kapott emlékül. A főpap észreveszi, hogy a tiltott templomdombra feljutott egy férfi, és ezért felveri a falut. Zurga király kegyelmet adna a párnak, de amint a főpap lerántja Leila fátylát, ő is felismeri közös szerelmüket, és máglyahalálra ítéli a párt.

III. felvonás: Leila felkeresi a királyt és kegyelemért könyörög, sőt Nadir életéért önfeláldozást ajánl. Sikertelenül. Távozva átadja egy őrnek a nyakláncot, melyet egykor a megmentett üldözöttől kapott. Zurga felismeri a láncot, mert ő volt annak idején az üldözött. A nép a tengerparton várja a

máglyák fellobbanását. Zurga izgatottan jelzi, hogy nem a nap kel fel, hanem a falu ég. A nép a faluba siet menteni. Zurga bevallja Leilának és Nadirnak, hogy ő gyújtotta fel a falut, hogy megmentse őket. Tercettben búcsúzkodnak. Nurabad főpap mindezt kihallgatja → az oltásból visszatérő nép saját királyát, Zurgát küldi máglyára az elmenekült pár helyett.

IV. Iván (1865)

Szövegváltozat: Arthur Leroy, Henri Trianon. Bemutató: 1951, Bordeaux, négy felvonás.

Szereplők: IV. Rettegett Iván (br.); Olga, a cár nővére (msz); Jorlov bojár (bsz); Zofja a lánya (sz); Temruk, cserkesz vezér (bsz); Mária, Temruk lánya (sz); Igor, a fia (tn), Ifjú bolgár, a cár kegyeltje (tn).

Jelenetei:

I. felvonás: Kaukázus. Rettegett Iván legyőzte a tatárokat. A harc után különös idegenként megérkezve, forrásvízzel egy cserkesz lány – Temruk lánya, Mária – kínálja meg. Köszönő áriája a lányt meghatja. Egy orosz tiszt jön, és követeli az apától lányát, hogy elvihesse a cárnak. Mária önként beleegyezik, hogy elkerüljék az összetűzést. Cári tábor: győzelmi ünnep. Lefátyolozva érkezik az elhurcolt Mária is, szembeszáll a cár parancsával, akiben hirtelen felismeri a forrásvízzel kínált idegent, majd szabadságot kér. A cár megkéri Mária kezét de Mária ellenáll. Olga, a cár nővére veszi oltalmába Máriát.

II. felvonás: Moszkva. Győzelmi ünnep: kórus és táncjelenet. Temruk és Igor is ide érkezik Mária kiszabadítására, Jorlov is csatlakozik bosszúból hozzájuk, mert Zofja lányából mégse lett cárné.

III. felvonás: Kreml. Mária a betegsége alatt gondozta Ivánt és megszerette →, már nem tiltakozik a házasság ellen. Igort Jorlov a nászszobába rejtette el, hogy végezzen a cárral. A cár visszatér, Máriát, Igort és Jorlovot találja a nászszobában. Jorlov a fiatalokat, hogy magát mentse – beárulja. A cár Máriát és Igort eleven befalazásra ítéli, majd ájultan földre hanyatlik. Közben Temruk híveivel felgyújtja a Kreml-t.

IV. felvonás: A Kreml falainál Temruk közeleg gyászolva halottnak hitt gyermekeit, majd jön a halottnak hitt cár őrzője, lázas látomásokkal küzdve. Temruk megpróbálja öntudatra ébreszteni Ivánt. Megszólal a Kreml harangja, és a magát cárnak kikiáltó Jorlovot éltetik. Változás – a Kreml terme: a bojárok kórusa követeli Mária és Igor halálát, és éltetik Jorlov cárt!

Hirtelen megjelenik Iván és Temruk. Minden tisztázódik: Jorlovot a vesztőhelyre küldi, míg Máriát feleségül veszi.

A szép perthi lány – La jolie fille de Perth (1866)

A szövegkönyvet Jules Adenis és J. H. Vernoy de Saint-Georges írta Walter Scott, a népszerű romantikus angol regényíró azonos című regénye alapján. Színhely Skócia, Perth városa.

Bemutató: 1867, Párizs, majd 1868 Brüsszel. Négy felvonásos.

Szereplők: Rothsay herceg (br); Smith fegyverkovács (tn); Simon Glover kesztyűkészítő (br); Catherina, a lánya (sz); Ralph, az inasa (bsz); Mab cigánylány (msz); Udvarmester (tn);

Jelenetei:

I. felvonás: Előjáték után Smith műhelyében vagyunk. Kovácslegények kórusa csendül fel. Női segélykiáltás hallatszik az utcáról, és a műhelybe menekül az erőszakoskodók elől Mab, a cigánylány. Hálából jósol Smith tenyeréből, és jóslata rögtön teljesül: megérkezik Glover, Catherina és Ralph. (Smith Mab-ot gyorsan a szomszéd helyiségbe tessékeli a félreértések elkerülésére.) Vidám tercett, kvartett majd a szerelmesek duettje jön. Rothsay herceg, a nagy nőcsábász érkezik a műhelybe lovagjai kíséretében. Tercett következik, melyben a herceg az esti bálba invitálja Catherinát. Smith dühösen, féltékenyen rátámad a hercegre, akit a rejtekéből előugró Mab ment meg. A helyzet félreérthető, így Catherina szakít Smith-szel.

II. felvonás: Perth főterén karnevál zajlik. A herceg bordalt énekel, majd cigánytánc következik. Smith engesztelő szerenáddal próbálkozik Catherina ablakánál, majd Ralph is szerenáddal próbálkozik. A herceg udvarmestere jön Catherina-ért, hogy a bálba vigye, de a helyzetet átlátó Mab – álarcban – „beugrik” helyette.

III. felvonás: Rothsay herceg palotájában nagy ünnepség van. Kisvártatva megjelenik az álarcos Mab. A hercegi fogadásra Glover lányával – Catherina – jön, meghívja a herceget lánya és Smith esküvőjére. Újabb félreértés: Smith a korábban a herceghez elvitt álarcos Mabet Catherina-nak vélte, ezért a fináléban heves összetűzéssel elutasítja a lányt!

IV. felvonás: Smith műhelye előtti téren vagyunk. A kovácsok kérlelik Smith-t, hogy fogadja vissza Catherina-t. Párbajra készülnek Smith és Ralph. Változás: a városka főterén St. Valentint köszönti a kórus. Mab érkezik

értésítve Glovert, hogy a párbaj elmaradt, mert a herceg és Smith tisztázták a félreértéseket. Glover azonban jelzi, hogy mindhiába, mert lánya megtébo-lyult. Catherina örülési jelenete következik. Smith jön újra szerenád-ot adva. Catherina elméje kitisztul → Happy end!

Dzsamilé – Djamileh (1871)

Szöveggönyv: Alfred de Musset Namouna című költeménye alapján Louis Gallet. Bemutató: 1872, Párizs. Legközelebb csak 1938-ban adták elő.

Szereplők: Harun, gazdag török ifjú (tn); Splendiano, a nevelője (tn), Dzsamilé, rabnő (sz).

Jelenetei:

Helyszín: Harun Nílus parti palotája. Érkező hajósok férfikara és az üdvözlő asszonykar köszöntése. Splendiano ostorozza Harun-t kicsapongó élete miatt. Harun éppen le akarja cserélni Dzsamilé-t, aki bánatosan köz-
leg, rémálmáról mesélve. Splendiano felvilágosítja Dzsamilé-t, hogy Harun új rabnőre akarja cserélni. Dzsamilé arra kéri Splendiano-t, hadd várja ő is új rabnőnek álcázva Harunt, és ha mégis elűzi őt, a nevelője lesz!

A lánykereskedő felvonultatja – táncjelenetben – a rabnő „kínálatot”. Dzsamilé lefátyolozva jön, majd érkezik Harun is. A gazdag török a „kínálat-
ból” a lefátyolozott Dzsamilét választja. → Happy end!

Carmen (1875)

Szöveggönyv: Prosper Mérimée kisregénye alapján, Henri Meilhac és Ludovic Halévy, recitativo kiegészítések Ernest Guiraud-tól.

Szereplők: Carmen (msz); Frasquita (sz); Mercedes (msz); Micaela (sz); Don José (tn); Escamillo (br); Zuniga (bsz); Morales (br); Dancairo (br); Remendado (tn).

Helyszín: Sevilla és a környező hegyek. Négy felvonásos.

Jelenetei:

I. felvonás: A dohánygyár és a laktanya közötti téren vagyunk. Katonakó-
rust hallunk, őrségváltás zajlik. Déli harangszó után a dohánygyári munkás-
lányok kara szól. Később megjelenik Carmen, híres belepőjét – Habanera –
énekelve. A dal végén kihívóan felhívja magára virágdobással a fiatal katona,
Don Jose figyelmét. Micaela tér vissza, Jose-nak anyja levelét hozva.

A dohánygyárban Carmen egy munkáslányt késével megsebesített. Veszedő kórus végén Zuniga hadnagy utasítja Don Jose-t, hogy vezesse börtönbe Carment. Carmen Seguidilla dalával szédíti tovább Don Jose-t, majd megszökik.

II. felvonás: Lillas Pastia kocsmájában a három cigánylány cigánydalt énekel. Zuniga jelzi, hogy Don Jose ma szabadul, miután Carmen szökése miatt lecsukták. Escamillo-t éltető tömeg közeleg, majd elhangzik a Torreádor-dal. A kocsmá rejtekéből előjönnek a csempészek → Csempész-kvintett a cigánylányokkal. Közeleg Don Jose. Carmen gúnyolja Jose „kötelesség-tudását”, Majd jön Don Jose szerelmes Virágáriája.

Zuniga összeszólalkozik Don Jose-val. A párbajt a csempészek közbelépése akadályozza meg. Don Jose sorsa megpecsételődött, nem térhet vissza a laktanyába.

III. felvonás: Fenn vagyunk a csempészek hegyi táborában. A cigánylányok kártya-tercettje jön, benne Carmen gyászos jóslatú kártya áriája. Jose öröködik, és az érkező Escamillo-val összetűznek. Carmen áll ismét közjük. Micaela érkezik. Hívja haza Don Jose-t, mert anyja haldoklik. Carmen és Jose elválnak.

IV. felvonás: A sevillai aréna előtti téren felvonulnak a bikaviadal résztvevői. Megjelenik Escamillo Carmennel az oldalán → szerelmes duett. Majd Frasquita és Mercedes kérleli Carment, hogy ne maradjon kint a téren, mert látták Don Joset reá lesni. Jose kérleli Carment, hogy tartson vele, de Carmen ezt megtagadja, majd amikor Jose-től kapott gyűrűt is eldobja Jose leszúrja. Don Jose a kitóduló tömegnek bevallja tettét, ezzel a jelenettel zárul a drámai történet.

Stílusának jellemzői

- Egzotikus dallamok szeretete
- Melodikája a drámai érzelmkifejezést és realizisztikus ábrázolást szolgálja
- Harmóniáinál meglepő kromatika jellemző
- A táncos ritmusok szeretete a francia operai hagyományok szerint
- Zárt, áttekinthető zenei formákat alkalmaz

Az operát a verismo előfutáraként tarja nyilván a zenetörténet.

Irodalom

Batta András (szerk.): Opera (Vince Kiadó, Budapest, 2006)

J.P. Burkholder, D.J. Grout, C.V. Palisca: A History of Western Music (W.W. Norton & Company, 2009)

Eőszé László: Az opera útja (Zeneműkiadó Budapest, 1960)

Gál György Sándor: Új operakalauz (Zeneműkiadó, Budapest, 1978)

Kertész Iván: Aidától Zerlináig (Gondolat, Budapest, 1988)

Németh Amadé: George Bizet élete és művei (Zeneműkiadó, 1976)

Németh Amadé: Operaritkaságok (Zeneműkiadó, Budapest, 1980)

Stanley, John: Klasszikus zene (Kossuth Kiadó, Budapest, 2006)

Szabolcsi Bence – Tóth Aladár: Zenei lexikon I. (A–F). Főszerk. Bartha Dénes. Átd. kiadás. (Zeneműkiadó, Budapest, 1965)

Till Géza: Opera (Zeneműkiadó, Budapest, 1985)

Várnai Péter: Oratóriumok könyve (Zeneműkiadó, Budapest 1983)

Winkler Gábor: Barangolás az operák világában (Tudomány Kiadó, Budapest, 2005)

https://hu.wikipedia.org/wiki/Georges_Bizet

https://hu.wikipedia.org/wiki/Az_arles-i_l%C3%A1ny